

ДЕМОГРАФСКО РАЗВИТИЕ И РАБОТНА СИЛА

Население, Том 37, Книжка 4, 2019, 782-798
ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)
<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

НЯКОИ ПРОБЛЕМИ В ТЕРИТОРИАЛНОТО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ТРУДОВИТЕ РЕСУРСИ В БЪЛГАРИЯ

Николай ЦЕКОВ

*Институт за изследване на населението и човека при БАН,
Департамент Демография*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

✉ nicktsekov@gmail.com

Резюме: Регионалните особености в демографското и социално-икономическото развитие на България са в основата на нееднородни процеси и тенденции при формирането на местните контингенти на трудовите ресурси и работната сила. Въз основа на данни от проведеното през 2011 г. преброяване на населението и жилищния фонд в предлагана статия е направен опит за разкриване на териториалните различия в демографските и социалните и трудово-икономическите характеристики на населението в трудоспособна, под трудоспособна и над трудоспособна възраст. Целта на изследването е да се открият регионите с най-сериозни проблеми в репродукцията, образованието, професионалната квалификация и в крайна сметка ефективното използване на трудовите им ресурси. С помощта на методи на многомерния статистически анализ са обособени 4 клъстъра, в които са включени области с близки характеристики на трудовите си ресурси и работната сила. На базата на изводите от направената класификация са анализирани част от проблемите пред ефективното използване на наличните трудови ресурси и са формулирани препоръка за провеждане на по-ефективни мерки за обучение и преквалификация в регионите и областите с най-сериозни проблеми във функционирането на местните трудови пазари.

Ключови думи: пространствена диференциация; метод на Хелвиг; клъстърен анализ; възпроизводство на трудовите ресурси; центрове на растежа; периферия на растежа.

Благодарности

Настоящата публикация е осъществена благодарение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България“ на ИИНЧ-БАН.“

Статията да се цитира по следния начин:

Цекков, Н. (2019). Някои проблеми в териториалното разпределение на трудовите ресурси в България. *Население*, Том 37, Кн. 4, 782-798. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Н. Цеков, 2019

Статията е постъпила през м. февруари 2019

Приета за публикуване през м. юли 2019

Публикувана онлайн през м. ноември 2019

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT AND LABOUR FORCE

Nasselenie Review, Volume 37, Number 4, 2019, 782-798
ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)
<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

SOME PROBLEMS IN THE TERRITORIAL DISTRIBUTION OF LABOR FORCE IN BULGARIA

Nikolay TSEKOV

*Institute for Population and Human Studies - Bulgarian Academy
of Sciences Department of Demography*

BULGARIA, Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6

✉ nicktsekov@gmail.com

Abstract: *The regional peculiarities in the demographic and socio-economic development of Bulgaria are the basis of unequal processes and tendencies in the formation of the local contingents of the labor resources and the labor force. Based on data from the population and housing census in 2011, an attempt was made to reveal the territorial differences in the demographic and social and labor-economic characteristics of the population in working, under-occupational and retirement age. The aim of the study is to reveal the regions with the most serious problems in reproduction, education, vocational training and ultimately the efficient use of their labor resources. Four clusters have been identified using multidimensional statistical analysis methods, covering areas with similar characteristics of labor resources and workforce. Based on this typology an analysis of the problems of efficient use of available labor resources has been made and some recommendation has been proposed in order to conduct more effective training and retraining measures in the regions and areas with the most serious problems in the functioning of local labor markets.*

Keywords: spatial differentiation; Helvig method; cluster analysis; reproduction of labor resources; growth centers; periphery of growth.

Acknowledgement

This publication has been possible thanks to the project of IPHS-BAS 'Measures to overcome the demographic crisis in the Republic of Bulgaria'.

This article can be cited as follows:

Tsekov, N. (2019). Nyakoi problemi v teritorialnoto razpredelenie na trudovite resursi v Bulgaria. [Some Problems in the Territorial Distribution of Labor Force in Bulgaria]. *Nasselenie Review*, Volume 37, Number 4, 782-798. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© N. Tsekov, 2019

Submitted – February 2019

Revised – July 2019

Published – November 2019

The author has read and approved the final manuscript.

ВЪВЕДЕНИЕ

Негативните тенденции в демографското развитие на България през последните пет десетилетия доведоха не само до бързо намаление в броя на гражданите на страната под 7 млн. души към началото на 2019 г. в сравнение с достигнатия максимум в броя на българското население през 1988 г. от 8.986 млн. души (НСИ 2008)¹. Демографската криза през годините на преход към демокрация и пазарна икономика, предизвикана от масовата емиграция, спада в раждаемостта и силното застаряване. Дванадесетгодишното евро членство на България не успя да заличи значителния марж в темповете на социално-икономическото развитие на отделните региони. Въпреки тенденцията към бавно сближаване на стопанското развитие на страната като цяло към средното равнище в Европейския съюз, различията между отделните български региони по показателите за заетостта и образователния статус на икономически активното население, за производителността на труда, за размера на средната работна заплата и други, продължават да нарастват². Докато над 80% от инвестициите в националната икономика се правят във формираните се осем центъра на социално-икономически растеж – София-град, Варна, Пловдив, Бургас, Стара Загора, Русе, Габрово и няколко общини в Софийска област (например Божурище и Ботевград), то повечето от останалите области сериозно изостават в своето развитие. Десет от тях още не са се възстановили от кризата през 2009–2012 г. (ИПИ, 2016). Разнопосочните тенденции в демографското развитие в отделните региони са главната причина за нарастването на различията и диспропорциите между характеристиките на трудовите ресурси в страната по области. Несъмнено в най-благоприятна ситуация са центровете на икономически растеж и в близко разположените до тях общини, чиято работна сила в значителна степен (над 15%) е въввлечена в ежедневни трудови миграции към най-големите градове на страната и зад граница. Демографската ситуация в компактно заселените с етно-религиозни общности райони се характеризира със по-слабо деформирана възрастово-полова структура на населението, а делът на хората в под и в трудоспособна възраст е над средния за страната. Сравнително добрите условия за възпроизводство на трудови ресурси в тези райони обаче рязко контрастират на крайно незадоволителните равнища на достигната образователна степен и на придобити трудови умения и професионална квалификация, особено сред циганското малцинство. Редица ключови условия за пълноценна трудова реализация, културна интеграция и социално включване в изоставашите региони не отговарят на съвременните изисквания не само на европейския, но и на българския трудов пазар. Наличието на резки диспропорции в развитието на отделните части на страната и концентрацията на значителна част от трудоспособното население в изоставашите компактно населени с етнически малцинства области предопределят посоките на вътрешната трудова

¹ ИПИ (2016). Регионални профили : <http://ndt1.com/article.php/20080625151228819>

² Съгласно класификацията на Евростат NUTS-2 – 6-те района на планиране и NUTS-3 – 28-те области.

миграция от по-слабо икономически развитите към по-развитите области и зад граница³. Като цяло, през последните две десетилетия е налице тенденция към повсеместно влошаване на показателите за количеството и качеството на трудовите ресурси и работната сила, която стана още по-отчетлива след влизането на страната в Европейския съюз. Друг извод от беглата ретроспекция на случилото се годините на българското евро членство е, че областите от периферията на икономическото развитие и особено тези със силно влошена демографска ситуация и със запазен преобладаващо аграрен облик на местната икономика, изпитват все по-големи затруднения при привличането на нови инвестиции, които да осигурят работни места за навлизащите в трудоспособна възраст млади хора и така да ги задържат по родните им места. Най-отчетлива стагнация и резки диспропорции в предлагането и търсенето на местните пазари на труда заемат областите от Северозападния и отчасти от Северния Централен и Североизточен статистически райони. Образователният ценз и професионалната подготовка на значителните контингенти от младо ромско население в трудоспособна възраст в редица области като Монтана, Сливен, Плевен и Пазарджик не отговарят дори в задоволителна степен на изискваните за заемане на работни места в повечето отрасли на икономиката качества – т. нар „твърди“ (професионални) и „меки“ (социално-психологически и организационни) трудови умения. А това пряко се отразява на показателите за човешкото им развитие, характеризиращи се с много високи равнища на безработица, крайно ниски доходи и ранно отпадане от училище предимно на ромски деца. Неслучайно дяловете на дълготрайно безработните хора в активна възраст и нищонеправещите младежи на възраст между 18 и 25 години (категорията „NEET’s“ по класификацията на Евростат) в трите посочени по-горе статистически райони са рекордни по величина не само в България, но и за целия Европейски съюз⁴.

МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ И ИНФОРМАЦИОННА БАЗА

За отграничаване на областите с най-неблагоприятни демографски и социално-икономически характеристики на трудовите ресурси са използвани данни за заетостта, работната сила и трудовите ресурси, по-голямата част от които са почерпени от проведеното през 2011 г, преброяване на населението. За целта са подбрани 27 показатели – виж лявата колона в табл. 1. Изборът на индикаторите за разкриване на изследваната териториална дифе-

³ Само в 67 от общо 265 общини над 15 от работната сила е въвличена в ежедневна трудова миграция. *Източник:* НСИ, 2016 г., www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/URBAN_BG.pdf.

⁴ Една трета от младежите на възраст между 15 и 25 години в Северозападния район на развитие попадат в категорията NEETs на Евростат и по този показател районът заема печалното първо място на равнище NUTS-2 в ЕС през 2016 г. *Източник:* European Commission. Statistics on young people neither in employment nor in education or training. Data extracted in July 2016 : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training